

Encolpius og Priapos

– en undersøgelse af Priapos' rolle i *Satyrica*

af Morten Skou Andersen

1. Indledning

I et forsøg på at finde en rød tråd i fragmenterne af romanen *Satyrica* har flere vendt sig mod det seksuelle i teksten.¹ Man har hæftet sig ved forholdet mellem hovedpersonen Encolpius' tilsyneladende impotens og guden Priapos' tilstedeværelse i værket. Antagelsen er, at Encolpius bliver forfulgt af Priapos, som han må have lagt sig ud med i en ikke overleveret del af teksten, og at hans impotens skyldes Priapos' vrede (*ira Priapi* (*Sat.* 139,2)), dvs. at Priapos straffer Encolpius med impotens.

Det lader sig ikke gøre at give et endegyldigt svar ud fra det, vi har overleveret. Derfor er og bliver det en usikker teori. Men jeg mener, at der er aspekter, som ikke er blevet fuldstændigt belyst. Det skal være projektet her at gå i detaljer med dem. Mest presserende er en omhyggelig sammenligning af de priapeiske digte (priapeerne) og *Satyrica*. Det vil for det første give os en idé om, hvad forbindelsen faktisk er mellem Priapos og impotens, og om impotens er en straf, man kan forvente, hvis man lægger sig ud med ham. For det andet vil vi komme til en bedre forståelse af, hvordan universet i *Satyrica* i det hele taget svarer til det priapeiske univers.

Mit studie af *Satyrica* forudsætter, at der er en fortløbende handling i værket. At det er tilfældet, har Jenson for nylig slået fast i *The recollections of Encolpius – The Satyrica of Petronius as Milesian fiction*.

De to grundlæggende problemer, når det drejer sig om forståelsen af forholdet mellem Encolpius og Priapos, er: Er Encolpius impotent? og er Priapos vred på Encolpius? Det sidste spørgsmål fører et tredje med sig: Hvorfor er Priapos vred på Encolpius, altså kan vi sige noget om, hvordan Encolpius har forbrudt sig mod ham? Jeg må

1. F.eks. Walsh (1970), s. 78; Sullivan (1968), s. 232ff; Richlin (1983), s. 190ff.

begynde med at gøre rede for de tre spørgsmål. Det skal som sagt føre frem til en sammenligning af *Satyrica* og de priapeiske digte.

2. Er Encolpius impotent?

At Encolpius har problemer med potensen, i hvert fald i en del af romanen, bliver klart, hvis vi gransker nogle passager nøje. Problemet er sjældent at forstå handlingen i passagerne. Det gælder hovedsagelig om at finde ud af, hvem det er, teksten drejer sig om, og hvem der taler.

Først og fremmest vil jeg fokusere på den del af romanen, der handler om Circe og Chrysis (126ff). At Encolpius optræder under pseudonymet Polyaeus i den del af romanen, er bredt accepteret.² Det bedste bevis får vi i 128,1 og 129,8, hvor Circe refererer til Giton og nævner ham ved navn. *Numquid Gitona times?*, spørger hun i 128,1.³ Hvem er det, Giton betyder så meget for, hvis ikke Encolpius? Vi skal digte langt mere til for at argumentere for, at det ikke er Encolpius, end hvis vi antager, det er ham.⁴

Hentydningerne til Encolpius' potensproblemer er egentlig klare nok, når først vi accepterer, at Polyaeus er Encolpius' pseudonym. I 128,1, lige efter en lakune, taler Circe frustreret til Encolpius og spørger, om hun ikke er tiltrækkende. Vi må læse det sådan, at projektet fra før lakunen, at finde mere „håndfast nydelse,” som Voetmann oversætter det,⁵ ikke er lykkedes. Encolpius kan ikke få rejsning, og Circe er ude af sig selv.

Lidt efter følger brevvekslingen mellem Circe og Encolpius, og her finder vi flere hentydninger til impotens. Circe taler om, at hun har „leget for længe i kun en skygge af tilfredsstillelse” (*in umbra voluptatis diutius lusi* (129,5)). Hun nævner hans

2. Jansson (2004), s. 161ff; Sullivan (1968), s. 68ff. Slater og Courtney tager det for givet; se Slater (1990), s. 126; Courtney (2001), s. 192.

3. Når jeg citerer fra *Satyrica*, følger jeg Müllers udgave fra 1961. Er der nogen relevante tekstproblemer, vil det blive nævnt.

4. For dem, der læser *Satyrica* som en pastiche over *Odysseen*, er det indlysende, at Polyaeus er Encolpius' navn, for Sirenerne bruger samme navn om Odysseus (*Od.* 12,184). Om *Satyrica* som en pastiche over *Odysseen*, se afsnit 4.6.

5. Voetmann (2009), s. 152.

„lammelse” (*paralysin* (129,6)). Og hun taler om hans „sener” (*nervis* (129,6); *nervos* (129,8)), som han vil få tilbage (*recipies* (129,8)), hvis han sover tre nætter uden Giton. (Hos Hippokrates kan vi læse om „sener” (*νεῦρα*), som leder sæden gennem kroppen.⁶) I sit svar undskylder Encolpius sig med, at ikke han, men hans „værktøjer” fejlede (*illud unum memento: non me sed instrumenta peccasse* (130,4)), og sammenligner sig selv med en soldat, som er klar til kamp, bortset fra at han mangler sine våben (*paratus miles arma non habui* (130,4)). Alt dette må være nye referencer til den hændelse, der gik forud for 128. Selvom ingenting siges ligeud, er det indlysende, hvad realiteterne er: Encolpius og Circe har forsøgt at have samleje, men Encolpius var ikke i stand til at gennemføre det.

I 131,11 mødes Circe og Encolpius igen for at forsøge et samleje påny. Det er den mest sigende passage i teksten:

[...] ‘quid est’ inquit ‘paralytice? ecquid hodie totus venisti?’ ‘rogas’ inquam ego ‘potius quam temptas?’ totoque corpore in amplexum eius immissus non praecantatis usque ad satietatem osculis fruor (131,10-11).

[...] „Hvad så, din lamme stodder?” sagde hun. „Er du kommet hel i dag, eller hvad?” „Hvad vil du helst?” sagde jeg „Spørge eller prøve efter?” Og så kastede jeg mig i hendes favn med *hele* kroppen og fik alt, hvad jeg ville have af kys – som ikke var forheksede! – lige til jeg ikke var mæt.⁷

Eller alternativt

...kys, som alligevel ikke var fortryllede længe nok til at mætte mig.⁸

6. Hippokrates, *Περὶ γυνῆς*, 1.

7. Oversættelserne er mine egne, med mindre andet er nævnt. Digte er oversat på vers, undtagen bønner i 133,3. Daktylisk heksameter, jambisk trimeter og elegisk distikon er oversat til samme versmåle (i vores stavelsesbetonede udgave). Hendekasyllabler og det priapeiske metrum er oversat på frie vers.

8. Det virker en smule kejtet at læse *usque ad satietatem* som underordnet *praecantatis*, men på den anden side står det i sandwich, omkranset af *praecantatis* og *osculis*, som er nødt til at hænge sammen.

Hvad ligger der i *paralytice* her og *paralysin* i 129,6? Hos Caelius Aurelianus kan vi læse, at en penis, der er ramt af „lammelse“ (*radius virilis paralysi vitiatus*) kan være større eller mindre end normalt, men ikke kan blive erigeret (*nulla tentigine provocatur*).⁹ *Paralytice* betyder i bund og grund „du dér med den slappe pik,” og Circes spørgsmål går på, om Encolpius er i stand til at gennemføre et samleje denne gang.

Toto corpore refererer til *totus* i Circes spørgsmål. Circe spørger Encolpius, om han er „hel,” og „med hele kroppen” er svaret, dvs. han gennemfører et samleje – det er i hvert fald, hvad teksten påstår indtil videre. Der følger også en beskrivelse af sex, gennem mytologiske referencer, i digtform.¹⁰ Men det lader til, at det alligevel går galt igen, for kort efter (132,8) møder vi Encolpius i færd med at skære spidsen af sin penis. (Her er der ingen tvivl om, at det er ham, for i samme fragment refererer han til Eumolpus og Giton (128,6)). Det er imidlertid ikke muligt for ham at skære den af, fordi den er for lille (132,8,5-7).

I 134,9 er der yderligere en hentydning til Encolpius' impotens. Her omtaler Oenothea Encolpius som en, der ikke har noget underliv (*non inguina habet* (134,9)); og en anden kvinde, formentlig Oenotheas tjenerinde,¹¹ nævner, at han, hvad værre er, har rejst sig fra Circes seng uden at have haft nogen fornøjelse, mens han lå i den (*de Circes toro sine voluptate surrexit* (134,9)). Circe er placeret emphatisk som for at understrege, at det er noget, der kun sjældent sker for mænd, der ligger hos hende. Det drejer sig altså igen om potensproblemer fra Encolpius' side. Oenothea og tjenerinden nævner ganske vist ikke noget navn, men det er nødt til at være Encolpius, de taler om. Tjenerinden hentyder til den hændelse, der må være gået forud for 128, eller den, der følger efter 131, altså et af de to mislykkede samlejer.

Før 128 er der ikke mange sexepisoder, og de, der er, bliver alle sammen afbrudt, inden akten rigtigt kommer i gang. Men det er muligt, at vi kan spore hentydninger til impotens tidligt i vores tekst, nemlig under Quartillas orgie. Encolpius bliver befamlet længe af en *cinaedus*, uden resultat (*super inguina mea diu multumque frustra moluit*

9. Courtney (2001), s. 197; Caelius Aurelianus, *Tard. Pass. II,13*.

10. Courtney ser ligefrem et ensartet mønster i begge sexscener i Circe-episoden. Courtney (2001), s. 193 og 197.

11. Mange, bl.a. Jensson (2004) (s.185 f), Courtney (2001) (s. 90 ff) og Sullivan (1968) (s. 67 f) antager, at tjenerinden er identisk med den Proselenos (et kvindenavn?), som bliver smidt på porten af Circe sammen med Encolpius (132,5), og som igen er identisk med den heks, der tryller en erektion frem hos Encolpius under hans andet besøg hos Circe (131,7).

(23,5)). Det er måske mere sandsynligt, at Encolpius' ulyst her skyldes, at han finder den homoseksuelle frastødende.¹² Om ikke andet må vi mærke os, at det er fortællerstemmen, vi hører her, dvs. „den gamle” Encolpius, som ser tilbage.¹³ Det er ikke umuligt, at han her antyder for os, at det var galt allerede på det tidspunkt i historien, selvom han ikke var klar over det dengang.

Det er altså tydeligt, at Encolpius har problemer med potensen i den del af romanen, som fortæller om hans to besøg hos Circe. Om problemerne rækker længere tilbage i fortællingen kan vi ikke sige med sikkerhed endnu.

3. Er Priapos vred på Encolpius?

Nu til det andet af de to grundlæggende problemer. Hvilken rolle spiller Priapos' vrede i *Satyrica*? I første omgang gælder det om at slå fast, at Encolpius virkelig bliver forfulgt af Priapos. Tre steder i teksten er der hentydninger, som ret tydeligt viser os, at det er tilfældet. De tre steder gennemgår jeg et for et her i afsnit 3.

Baldwin argumenterer, i en kort, affærdigende artikel („Ira Priapi” i *Classical Philology* LXVIII) imod en sådan læsning af *Satyrica*, hvor man vil se Priapos' vrede som et gennemgående motiv i værket. Jeg skal komme ind på enkelthederne i Baldwins argumentation undervejs. Jeg ser ét overordnet problem ved hans kritik: Som udgangspunkt stiller han sig skeptisk over for, at der overhovedet skulle være nogen fast struktur i *Satyrica*. Det er *more a matter of faith than evidence*, skriver han.¹⁴ Som sagt følger jeg Jensson og også Courtney, der argumenterer for det modsatte. Men nogle punkter i Baldwins kritik har alligevel relevans.

12. Men se Courtney (2001), s. 194.

13. Om den „dobbelt” fortællerstemme i værket, se begyndelsen af afsnit 4.

14. Baldwin (1973), s. 294.

3.1. Bønnen til Priapos

133,3 er tydeligvis en bøn på vers. Guden bliver ikke nævnt ved navn, men der er ingen tvivl om, at det er Priapos. I den lange apostrofe i åbningen bliver han kaldt *Nympharum Bacchique comes*, „nymfernes og Bakkus' ledsager” og *Bacchi tutor Dryadumque voluptas*, „Bakkus' vogter og dryadernes glæde,” og han forbindes med Lesbos, Thasos og Lydien. På et vægmaleri fra mysterievillaen i Pompeii ser vi nogen komme trækkende med et svin til en gud, der sandsynligvis er Priapos.¹⁵ Så når supplikanten i bønnen her lover at ofre bl.a. et svin til guden, kan det være et bevis mere på, at guden er Priapos. Det gør i øvrigt bønnen til et priapeum.

Igen rejser spørgsmålet sig: Er det Encolpius, der taler? Kort før digtet er der en lakune. Det eneste, der står mellem lakunen og digtet, er:

positoque in limine genu sic deprecatus sum numen aversum¹⁶ (133,2)

Jeg knælede på tærsklen og bønfuldt den guddom, der var imod mig

Vi kan altså tillade os at læse jeget i digtet (bønnen) som identisk med jeget i den sætning. Dét jeg *må* være Encolpius. Ellers skulle vi forestille os, at den forudgående historie (om en person, der kommer i behandling hos en heks og dræber en af hendes gæs ved et uheld) er placeret hos en anden fortæller, ligesom historien om enken fra Efesos er placeret hos Eumolpus (110,6). Men som jeg slog fast tidligere, er det Encolpius, Oenothea og hendes tjenerinde taler om i 134,9. Og i 138,5 genoptages historien om Chrysis og Circe, som også Oenotheas tjenerinde hentyder til. Desuden er der, som jeg kommer ind på om lidt, god grund til at genkende stemmen i digtet i 139,1 som Encolpius'.

Hvad beder Encolpius om? Det formulerer han i vers 10-11 i digtet:

[...] hac prece quaeso,
exonera mentem culpaeque ignosce minori (133,3)

15. Billedet findes i Christensen og Tortzen (2003), s. 71. Se også Herter (1932), s. 267 og 268.

16. Burmanns læser *numen aversum* som en konjektur. Mange håndskrifter har *numina versu*.

Jeg beder dig i min bøn: Fjern det, der plager mine tanker og se bort fra mit lille fejltrin.

Culpae må referere til det samme som *facinus* i vers 9:

[...] inops et rebus egenis

attritus facinus non toto corpore feci. (133,3)

Den forbrydelse, jeg begik, begik jeg som en fattig mand, slidt op af at mangle og ikke med hele min krop.

Encolpius har gjort noget, som han regner med, har fornærmet Priapos, og nu beder han guden om tilgivelse. Jeg kan ikke se, hvordan vi kan læse stykket her anderledes. Hvad det er, Encolpius kan have gjort, diskuterer jeg i afsnit 4.

3.2. *Gravis ira Priapi*

Ét sted i *Satyrica* bliver hyppigt fremhævet som bevis på, at Priapos' vrede er et vigtigt motiv i værket. Det er klagedigtet i 139,2, som slutter med ordene:

me quoque per terras, per cani Nereos aequor

Hellespontiaci sequitur gravis ira Priapi (139,2)

Jeg bliver også forfulgt, gennem land efter land og på gamle Nereus's hav, forfulgt af Priapos's indædte vrede.

Priapos' vrede (*ira Priapi*) har altså en plads i værket. Spørgsmålet er kun, om den udelukkende spiller en rolle i digtet her, eller om dens rolle er mere omfattende.

Lad os se nærmere på, hvad vi får at vide. For det første slår det os umiddelbart, at vreden bliver kaldt *gravis*. Det kan læses som et epitete. Det kan også forstås sådan, at Priapos virkelig er rasende. Jeget påstår i hvert fald, at Priapos' vrede tvinger ham til at flakke rundt i verden og ikke under ham ro noget sted.

Hellespontiaci hentyder til Priapos' tilknytning til Lampsakos og skal uden tvivl regnes for et epitete.

Endnu en gang er det altoverskyggende problem, at vi ikke kan være sikre på, hvem der taler. Hvis vi vil bruge digtet som et bevis for, at Encolpius bliver forfulgt af Priapos, går det ikke at tage det for givet, at det er Encolpius, der taler; det vil føre os i en cirkelslutning.

Desuden kommer Baldwin med en indvending, som det er svært at afvise: Han går forsøgsvis med til, at det er Encolpius, der taler. Men han mener ikke, Encolpius gør andet i digtet end *canonize himself as a Homeric hero*.¹⁷ Før de to vers har vi fået opremset en række mytologiske eksempler på, hvem guderne har forfulgt med deres vrede, og Encolpius afslutter rækken med at sætte sig selv ind på lige fod med forgængerne. Kernen i diskussionen er spørgsmålet om, hvad vi kan tillade os at lægge i de intertekstuelle referencer i digtet. Jeg er enig med Baldwin for så vidt, at vi ikke skal læse dem som andet end en understregning af jegets konklusion, nemlig at han/hun er forfulgt af Priapos' vrede. Referencernes funktion er at give vægt til det forfølgelsesmotiv, som jeget spiller på i digtet. *Hvis vi antager*, at Encolpius er taleren her, vil digtet understrege det tragikomiske i hans karakter: at han er forfulgt af en gud (det er tragisk), men den gud er bare Priapos (det er komisk).

Men lad os udvide Baldwins læsning en smule og se digtet som et udslag af selviscenesættelse i bred forstand. Jeget overdriver sin egen situation. At sidestille sig selv med Herakles er at sætte tingene på spidsen. *me [...] sequitur gravis ira Priapi* er et voldsomt og dramatisk udtryk. Den mentalitet, vi møder i digtet, minder os meget om Encolpius og om den måde, han opfører sig på andre steder i romanen:

Efter at Giton har valgt Ascyrtos til sin elsker (80,6), bruger Encolpius tre dage på at sørge nede ved havet, får vi at vide (81,1f), og der følger en deprimeret monolog, hvor han jamrer over sin situation (83,3-6). Et andet sigende sted i teksten er 115,12-19:

17. Baldwin (1973), s. 295.

Encolpius opdager, at det lig, der kommer flydende ind mod land, er Lichas'. Straks bryder han ud i en klagetale over menneskets dødelighed. I scenen i 94,8-13 er Encolpius ved at hænge sig, da han bliver låst inde uden Giton. Kort efter forsøger Giton ligefrem at skære halsen over på sig selv, da han finder Encolpius med løkken om *sin* hals. Som læsere går vi med til, at det rent faktisk er, hvad der sker, selvom det er ude af proportioner – og i en sådan grad, at det virker komisk.

Der er, som om Encolpius *forventes* at komme med den slags udbrud. Det hører med til hans karakter (hvad enten det er genrebestemt eller typisk for Petronius eller for *Satyrice*). De kommer som en reaktion, når han er ude for noget voldsomt og sørgeligt. Courtney stiller diagnosen maniodepressiv.¹⁸

Sådanne udbrud minder om digtet i 139,2. Den foregående, ufuldstændige sætning er ganske vist svær at få mening ud af:

torum frequenti tractatione vexavi, amoris mei quasi quandam imaginem [...] ¹⁹ (139,1)

Jeg rodede rundt i sengen igen og igen, så den blev helt uglet. Bare nærmest en skygge af min kærlighed...

Vi får alligevel så meget ud af ordene, at personen virker fortvivlet, måske ligefrem desperat. Men det kan sagtens være nok til at afstedkomme et udbrud som i 83 og 115.

Alene de litterære referencer i digtet og den måde, de bliver brugt på, minder os om Encolpius, som vi lærer ham at kende. Som Courtney skriver: *Encolpius ... uses literary episodes to cast himself as first this hero, then that.*²⁰ Det er sådan, Encolpius bruger sin intellektuelle baggrund (han lader til at have en retorisk uddannelse bag sig, at dømme f.eks. ud fra debatten med Agamemnon, som vores tekst åbner med) – altså til selvscenesættelse.

Så meget får vi altså ud af digtet: Det er højst sandsynligt Encolpius, der taler, og han har selv en mistanke om, at han står i dårligt lys hos Priapos.

18. Courtney (2001), s. 50.

19. Jungermann foreslår *iactatione* i stedet for *tractatione*.

20. Courtney (2001), s. 51.

Hvorom alting er, har vi ikke noget endegyldigt bevis i digtet. Vi kan ikke læse ud af dét alene, at Encolpius nødvendigvis må være forfulgt af Priapos' vrede. Men holder vi dét sted sammen med bønnen, begynder der at tegne sig et billede, som kan blive en anelse skarpere endnu.

3.3. *Numen inimicum*

Som endnu et bevis for, at Encolpius er forfulgt af Priapos, peger Courtney på udtrykket *numen inimicum* i 140,11 (*nec se reiciebat a blanditiis doctissimus puer, sed me numen inimicum ibi quoque invenit*) og ser i øvrigt en forbindelse til *numen adversum* i 133,2.²¹ Der er en vis usikkerhed – det indrømmer også Courtney – i og med at *numen* kan betyde „guddommelig kraft” i bred forstand, ikke en specifik gud.²² For mig at se skal vi fokusere på udtrykket *ibi quoque*. Med den formulering siger fortælleren, at der er sket noget tilsvarende tidligere, dvs. sætningen som helhed er udtryk for, at Encolpius føler sig forfulgt af én eller flere guder.

Noget tyder på, at Priapos' vrede spiller så stor en rolle i værket, at vi vover at kalde det et motiv. Encolpius selv er overbevist om, at det er tilfældet. Men indtil videre har vi kun set referencer til forfølgelsen i den sidste del af, hvad vi har overleveret, tidligst i 133. Jensson foreslår, at Priapos' vrede er et motiv knyttet alene til Croton-episoden.²³ Men lad os gå til problemet fra en anden vinkel og se, om dét kan bringe os videre. Vi må spørge nu, hvad årsagen til Priapos' vrede er.

21. Som nævnt har flere håndskrifter *numina versu*. Se note 18.

22. Courtney (2001), s. 155.

23. Jensson (2004), s. 105.

4. Hvordan har Encolpius forbrudt sig mod Priapos?

Romanen er fortalt af Encolpius, og derfor er vi afhængige af hans vurderinger og hans måde at fortælle historien på. Der er skrevet meget om den „dobbelte” fortællerstemme i romanen: På den ene side den Encolpius, som ser tilbage på hele forløbet, personen bag fortællerstemmen. På den anden side Encolpius på den tid, hvor handlingen foregår, som handler og tænker *i* situationerne; hovedpersonen i fortællingen.²⁴ Lad mig kalde dem henholdsvis fortælleren Encolpius og romanfiguren Encolpius. Vi kan sagtens forestille os, at romanfiguren Encolpius er i unåde hos Priapos et stykke tid, før det går op for ham. Men for *fortælleren* Encolpius, som kender hele historien, vil det være en del af fortællingen fra begyndelsen af. Han vil ligefrem kunne udnytte sin viden, når han fortæller, f.eks. ved at ironisere og komme med bagkloge kommentarer. Faktisk siger romanfiguren Encolpius ligeud i brevet til Circe, at han ikke ved, hvem der er skyld i hans problemer (*Quis hoc turbaverit nescio (130,5)*). Men i 139,2, da han beder til Priapos, må det være ved at gå op for ham.

4.1 *Sacellum Priapi*

Den mest direkte antydning af, at Encolpius skulle have fornærmet Priapos, finder vi ret tidligt i vores tekst, i Quartillas første replik:

neque enim impune quisquam quod non licuit adspexit. (17,4)

Det går jo ikke ustraffet hen at se noget, man ikke har lov til.

Senere uddyber hun det en anelse:

24. Redegørelse hos Jensson (2004), s. 29 ff.

[...] maior enim in praecordiis dolor saevit, qui me usque ad necessitatem mortis deducit, ne scilicet iuvenili impulsu licentia quod in sacello Priapi vidistis vulgetis decorumque consilia proferatis in populum.²⁵ (17,8)

„Der er noget endnu værre, som gør mig dybt, dybt bekymret, og som fører mig helt derud, hvor døden kan blive nødvendig : I er unge og tænker jer ikke altid om. Jeg er bange for, at I skal komme til at udbasunere, hvad I så i Priaposhelligdommen, og fortælle alle og enhver om gudernes beslutninger.”

Quartilla har selvfølgelig sine egne grunde til at nævne hændelsen i Priaposhelligdommen lige her. Det er et led i hendes plan om at få vores hovedpersoner involveret i et orgie. Men der er intet i vejen for, at hændelsen samtidig kan spille en rolle i teksten på et andet niveau. Vi kan i hvert fald konkludere igen, at der er ikke er rene linier mellem Encolpius og Priapos. Encolpius, Giton og Ascyltos har gjort noget, Quartilla ikke tillader. At dømme efter citatet ovenfor kunne det have noget at gøre med et taleforbud (*ne ... proferatis in populum*).²⁶ Under alle omstændigheder kan vi slå fast, at det skete i en Priaposhelligdom.

4.2 *Facinus non toto corpore feci*

Lad mig vende tilbage til en passage, jeg har omtalt før, Encolpius' bøn til Priapos:

[...] non sanguine tristi
perfusus venio, non templis impius hostis
admovi dextram, sed inops et rebus egenis
attritus facinus non toto corpore feci. (133,3)

25. Nogle håndskrifter har *quam* i stedet for *quod*. Hvis det holder stik, mister sætningen en smule kant: „I må ikke udbasunere (noget) med en sådan frihed, som I oplevede, at der herskede i Priaposhelligdommen.” Men det er en klodset sætning. Vi mangler et objekt for *vulgetis*.

26. Vi ved så godt som intet om skikkene i Priaposkulten. Vi ved, at der har været helligdomme indviet til ham mange steder gennem hele antikken (Herter (1932), 256 ff.), men vi kender ikke til nogen mysteriekult.

Jeg kommer ikke smurt med sorgens blod. Når jeg rækker min hånd frem mod dit tempel, er det ikke som en respektløs fjende. Nej, den forbrydelse, jeg begik, begik jeg som en fattig mand, slidt op af at mangle og ikke med hele min krop.

Hvad er det for en *facinus*, Encolpius taler om? Forståelsen af udtrykket *rebus egenis* er afgørende for fortolkningen. Derfor har jeg valgt en vag formulering i oversættelsen. Lad os indtil videre forstå *rebus egenis attritus* som en gentagelse af *inops*, dvs. som en anden måde at sige „fattig” på. Der er en anden mulighed, som jeg skal vende tilbage til om lidt. I første omgang vil jeg fokusere på udtrykket *toto corpore*.

Nøjagtigt hvad Encolpius har gjort, kommer vi ikke til at forstå, men der er ingen tvivl om, hvilke sfærer vi befinder os i. Vi har mødt udtrykket *toto corpore* tidligere, i forbindelse med Encolpius' andet besøg hos Circe (131,11), hvor det skulle forstås sådan: *toto corpore – pene quoque* (med hele kroppen – også penis). Når Encolpius siger, at han begik sin forbrydelse *non toto corpore*, må vi underforstå *sed pene solo*, konkluderer Courtney.²⁷ Hvis min sammenligning med 131,11 holder vand, skal vi snarere læse det modsat: *non toto corpore, nam sine pene*, „ikke med hele kroppen, for det var uden penis.” Set fra den vinkel tyder det på, at Encolpius havde potensproblemer allerede før den *facinus*, han beder om tilgivelse for her; og at den *facinus* bestod i ikke at kunne få rejsning.

Lad mig vende tilbage udtrykket *rebus egenis*. Umiddelbart virker det oplagt at læse *inops et rebus egenis attritus* som *geminatio*, hvor andet led er en forstærket gentagelse af det første, sådan som jeg har tolket det indtil videre. Men det er en anden mulighed. *Res* kan bruges elliptisk for samleje eller for kønsdelene.²⁸ Hvis vi tillader os at læse *rebus egenis attritus* sådan, bliver betydningen „udkørt af mangel på sex,” dvs. Encolpius siger ligeud, at han længe ikke har kunnet få erektion, eller at han ikke har kunnet finde en sexpartner. Eftersom sætningen fungerer som en undskyldning for en forbrydelse mod Priapos, bliver den et tydeligt udtryk for, at hans potensproblemer er forbundet med Priapos.

27. Courtney (2001), s. 154.

28. Adams (1982), s. 68 og 203.

Hvilken af de to betydninger Petronius' samtidige har set som den mest oplagte, kan vi ikke vide. Eftersom *rebus egenis attritus* et sidestillet med *inops* og ikke med *non toto corpore*, virker den førstnævnte betydning trods alt som den mest nærliggende.

Henviser *facinus* (133,3) til det samme som *quod in sacello Priapi vidistis* (17,8)? Mit bud er nej. I Helligdommen drejede det sig tilsyneladende om, at de var vidner til noget, de ikke måtte se, og som ikke måtte fortælles videre. Encolpius' *facinus* er derimod noget, han aktivt har gjort sig skyldig i (eller ikke var i stand til).

Hvis der er tale om to forskellige forbrydelser, er der desto mere grund til, at Priapos skulle være vred på Encolpius.

Uanset, hvordan vi læser *rebus egenis*, må vi forstå Encolpius' formulering sådan, at der var to forskellige årsager til hans forbrydelse. Den ene var, at han var fattig. Den anden havde noget at gøre med hans penis.

4.3 *Encolpion, quod quaeris*

Det står ikke til diskussion, at Encolpius er særligt udstyret fra naturens side. Hans navn i sig selv er sigende, en græsk afledning, der betyder „i skødet” eller „på skødet.”

Scenen på Lichas' skib, hvor han og Giton bliver genkendt, taler også for sig selv. Lichas fortæller, at selveste Priapos har talt til ham i en drøm og sagt:

Encolpion quod quaeris, scito a me in navem tuam esse perductum.²⁹ (104,1)

Du skal vide, at det 'enkolpie,' du leder efter, er blevet ført ombord på dit skib af mig.

Om vi skal læse det som et „hvad hjertet er fuldt af, løber munden over med” fra Lichas' side, eller om Priapos i drømmen rent faktisk omtalte Encolpius i intetkøn, er underordnet. Der står *Encolpion, quod* og ikke *Encolpion, quem*, og hovedsagen er, at

29. Nogle håndskrifter har *quid* i stedet for *quod*. Om sætningen er interrogativ eller relativ, spiller ingen rolle for min fortolkning.

Lichas ikke savner Encolpius som menneske, men som en genstand! Det er tydeligere endnu i den scene, hvor Encolpius og Giton bliver genkendt. Tryphaena, ja selv hendes slavinder, sågar Lichas genkender Gitons stemme, da han skriger under piskningen. Encolpius bliver genkendt på en helt anden måde:

Lichas, qui me optime noverat, tamquam et ipse vocem audisset, accurrit et nec manus nec faciem meam consideravit, sed continuo ad inguina mea [luminibus deflexis] <ad>movit officiosam manum et 'salve' inquit 'Encolpi'. (105,9)

Lichas, som kendte mig særdeles godt, kom løbende, som havde også *han* hørt min stemme. Han ænsede ikke min hånd eller mit ansigt. Han lagde omgående hånden på mine ædlere dele og pillede ved dem og sagde ,Goddag, Encolpius!'

Eller, hvis vi tager teksten i håndskrifterne for gode varer:

...Med blikket vendt nedad bevægede han hele tiden hånden ned til mine ædlere dele og pillede ved dem og sagde ,Goddag, Encolpius!'

Begge læsninger fortæller os det samme: Lichas genkender Encolpius på hans penis alene; sådan er det fremstillet. Det er den, han savner, ikke mennesket.

Men hvorfor det indskud: *qui me optime noverat*? Skal vi forestille os, at læseren ikke har mødt Lichas før nu? Det er udelukket. I 101,6 tager Petronius det for givet, at læseren kender hele historien om Lichas og Tryphaena.

Måske skal vi læse det som en understregning af Encolpius' ubehag ved Lichas. I *optime* ligger der vægt nok til, at vi kan vove oversættelsen „Lichas kendte mig så godt, som man kan kende nogen,” altså „så intimt, som man kan kende nogen,” dvs. seksuelt. Også dén kommentar hænger altså sammen med Lichas' opførsel øjeblikket efter, hvor han tager Encolpius i skridtet.

Så på ét plan er der i hvert fald en forbindelse mellem Encolpius og Priapos: De er begge kendetegnet ved deres penis.

Kan vi forestille os en slags hybris fra Encolpius' side? Både Courtney og Jensson foreslår, at Encolpius har kunnet *impersonate* Priapos i kraft af sin penis; og Jensson at det *kan* være kilden til forståelsen af, hvad der ligger bag *facinus* i 133,3.³⁰

Der er en tilsvarende parallel i den måde, de opfatter deres manddom på. I *Carmina Priapea* 9 opremser Priapos, hvilke våben de forskellige guder har som attributter, for til sidst at udpege sin penis som sit eget særlige våben. I 130,4, i brevet til Circe, forklarer Encolpius det mislykkede samleje med, at han ingen våben havde (*paratus miles arma non habui*). Både Priapos og Encolpius bruger altså militære metaforer for deres penis og for sex.

4.4 *Anseres sacri*

I 136,5 kommer Encolpius til at dræbe en hellig (*sacri*) gås. Den hændelse foreslås sommetider som årsagen til Priapos' vrede, men det kan ikke passe. Richardson konkluderer, at *sacri* må være en interpolation.³¹ Vi kender ikke til, at gæs skulle være knyttet til Priapos. Desuden kommer scenen *efter* bønner i 133,3, hvor Encolpius allerede frygter, at han har lagt sig ud med Priapos.

4.5 *Satyrion* som Priapos' middel til at ramme Encolpius?

Måske får vi et hint om, hvilket middel Priapos bruger til at ramme Encolpius med sin straf. Men det kan kun blive et gæt. I brevet til Circe, efter det første mislykkede samleje, forklarer Encolpius sig med, at han er blevet forgiftet (*veneficio contactus sum*, (128,2)). Det er ikke umuligt, at Encolpius hentyder til en hændelse i Quartilla-scenen, hvor vi får at vide, at han har drukket alt, hvad de havde af *satyrion* (20,7).³² Hos Plinius kan vi læse om afrodisiaka, som har en negativ virkning, hvis man indtager dem i for store mængder.³³ Muligvis skal vi forstå det sådan, at drikken er det middel, som

30. Courtney (2001), s. 44; Jensson (2004), s. 105. De bygger begge deres tese delvis på et citat af Sidonius Apollinaris (*Carm.* 23,155-157). Jeg bringer citatet i afsnit 4.6.

31. Richardson (1980), s. 103.

32. Jensson (2004), s. 164-168.

33. Plinius *Nat.* 6,96.

Priapos har brugt til at ramme Encolpius med sin straf. Men det kan som nævnt ikke blive andet end et gæt.

4.6 Et forlæg for *Satyrica*?

Jeg er nødt til at knytte nogle kommentarer til en linie i *Satyrica*-forskningen, hvor man bruger digtet i 139,2, sammen med følgende citat af Sidonius Apollinaris, (*Carm.* 23,155-157) som springbræt for en mere gennemgribende læsning af forfølgelsesmotivet.

[...]

et te Massiliensium per hortos

sacri stipitis, Arbiter, colonum

Hellespontiaco parem Priapo? (*Sidonius Apollinaris, Carm. 23,155-157*)³⁴

...og dig, Arbiter,

der dyrkede den hellige stamme

i alle haver i Massilia,

og som svarede til Priapos?

Med grundlag i dette citat har man forsøgt at læse hele *Satyrica* som en pastiche over *Odysseen* med Poseidons vrede erstattet af Priapos.³⁵

Mht. Apollinaris-citatet giver jeg Baldwin ret i, at det er for isoleret til, at vi kan bruge det som bevis for noget.³⁶ Og som Baldwin desuden pointerer, kan vi ikke læse hos Sidonius, at der er tale om en *forbrydelse* mod Priapos.

34. Citeret fra Müllers *Satyricon*, fragmentum IV.

35. Teorien blev fremsat første gang af Elimar Klebs i „Zum Composition von Petronius Satirae” i *Philologus* 47, s. 623-635.

36. Baldwin (1973), s. 295.

Jeg mener heller ikke, at *Satyrica*-fragmenterne kan bære en sådan læsning. Og for igen at citere Baldwin: *for a picaresque novel to work at all, the hero has to get into all sorts of scrapes which compel flight and travel.*³⁷ Også på det punkt giver jeg ham ret. Desuden er det påfaldende, at en sådan teori reducerer *Odysseen* til fire bøger ud af fireogtyve (9. til 12.). De paralleller, teorien hviler på, er knyttet til rejse- og forfølgelsesmotivet, som svarer alene til Odysseus' beretning til faiakerne.

Jeg nægter selvfølgelig ikke, at der er referencer til *Odysseen* i *Satyrica*, men der er referencer til mange andre værker også. Det *vrimler* med referencer. For bare at nævne nogle få af dem, Courtney ser: Scenen omkring skænderiet på bordellet (6-11) er modelleret over Livius' beretning om Tarquinius Superbus og Lucretia (Livius 1,58); episoden, hvor Encolpius mister Giton til Ascyrtos har bl.a. referencer til myten om Ariadne og Theseus (Ovid, *Her.* 10,9-12 og 10,121); Giton spejler Ganymedes, Dido og Askanios.³⁸

Referencerne skal først og fremmest give værket litterær pondus. Ofte er det personer selv i teksten, der refererer i deres replikker. Referencerne er på den måde samtidig med til at tegne deres karakter. Encolpius bliver fremstillet som lidt af en intellektuel opkomling, og Petronius er ikke fri for at gøre grin med ham.

Som Schmeling og Anderson er inde på,³⁹ er *Satyrica* tættest beslægtet med et værk som *Λούκιος ἢ Ὀνος* (*Lukios eller Æselet*), specielt mht. opbygningen: Hovedpersonen – Lukios – flakker rundt for at slippe ud af en forbandelse (han skal spise roser for at komme ud af æselskikkelsen), og den rejse giver anledning til en lang række episoder, gerne sjofle. Begge romaner foregår i samme samfundslag – blandt røvere og tabere. Der er ydermere en seksuel sammenhæng mellem de to hovedpersoner: Deres historie handler om seksuel fiasko. I slutscenen i *Æselet* bliver Lukios afvist af en kvinde, der var i seng med ham, mens han var æsel; nu hvor han har mistet „sit store æsel-symbol” (*τὸ μέγα τοῦ ὄνου σύμβολον*), er hun ikke interesseret.⁴⁰ Man kan finde mange andre ligheder, bl.a. begejstringen for navnesymbolik og ordspil. Sammenlign

37. Baldwin (1973), s. 296.

38. Tarquinius og Lucretia: Courtney (2001), s. 63; Ariadne og Theseus, Do. s. 128 og 131; Giton: Do. s. 144-145.

39. Schmeling (1996), s.482. Anderson (1984), s. 182-183.

40. *Λούκιος ἢ Ὀνος*, 55.

f.eks. Encolpius og Circes koketterier med den scene, hvor Lukios og Palaistra („Brydeplads”) dyrker sex og taler om akten som en brydekamp.⁴¹

Min pointe er, at vi skal finde et passende niveau, når vi kigger efter referencer. *Satyrice* har uden tvivl forfølgelsesmotivet tilfælles med *Odysseen*; men det betyder ikke, at hvis vi finder alle de *Odysse*-paralleller, vi kan, kommer vi til en bedre forståelse af romanen.

Hvad kan vi konkludere om årsagen til Priapos' vrede mod Encolpius? Først og fremmest kan vi slå fast, at Encolpius har forbrudt sig mod Priapos, sikkert mere end én gang. Selvom det ikke er muligt at sige nøjagtigt, hvad Encolpius har gjort, tyder meget på, at det er en type forbrydelse, som vi sagtens kan tænke ind i en priapeisk sammenhæng.

Vi hører om to forskellige forbrydelser mod Priapos fra Encolpius' side. Den ene hører vi om i en af de tidligste passager, vi har overleveret. Han har set noget i et Priapostempel, som han ikke måtte se. Den anden forbrydelse nævnes sent, af Encolpius selv. I en bøn til Priapos beder Encolpius selv om undskyldning for en forbrydelse, som tilsyneladende har fundet sted i forbindelse med sex. Eventuelt har Encolpius' store penis været afgørende.

5. Hvordan hævner Priapos sig?

Vi ser altså to ret tydelige spor i *Satyrice*: 1) Encolpius har problemer med potensen. 2) Det lader til, at Priapos forfølger Encolpius, i det mindste i en del af værket, fordi Encolpius har forbrudt sig mod guden.

Men der er ét svar, *Satyrice* ikke giver os, som teksten er overleveret – og det er i virkeligheden en væsentlig årsag til, at teksten virker forvirrende: Hvad er sammenhængen mellem de to spor? Er der overhovedet belæg for det, når vi antager, at Encolpius' potensproblemer skyldes Priapos' vrede? Kun hvis vi kan vise, at den type straf virkelig er typisk for Priapos, kan vi tillade os at knytte de to spor sammen.

41. Λοΐκιος ἠ̅ Ονος, 9-10.

Her kommer de priapeiske digte ind i billedet. Hvis vi sammenligner dem med *Satyrica*, bliver det muligt at svare på de spørgsmål. I første omgang er jeg interesseret i at give et overblik over, hvilke straffe, Priapos uddeler, og om impotens er en af dem. Det diskuterer jeg i dette afsnit. Men som nævnt vil det også være opklarende at se på det priapeiske univers generelt og sammenligne det med *Satyrica*. Det diskuterer jeg i afsnit 6.

Nogle ord om priapeum-genren: Vi har overleveret ikke få priapeiske digte, eller priapeer. En række græske er overleveret i *Anthologia Palatina*. Vi har overleveret en samling af romerske kaldet *Carmina Priapea* (eller bare *Priapea*),⁴² og vi støder på andre priapeer rundt omkring hos digterne. De ældste græske går tilbage til 3. årh f.kr.; det seneste romerske, vi har, er fra 4. årh., hos Prudentius.⁴³ Parker tæller i alt 37 græske priapeer, 103 romerske og 1 på begge sprog.⁴⁴

I et priapeum er Priapos i centrum. Det kan være hans stemme, vi hører i digtet. Digtet kan også være adresseret til ham eller dreje sig om ham.

Vi må gå ud fra, at Priapos har sin oprindelse i Lilleasien. I hvert fald de romerske digtere mener, at han stammer fra Lampsakos ved Hellespont.⁴⁵ Også i de græske priapeer er han knyttet til Lampsakos (f.eks. i *AP 16,242*). Hos romerne bliver han til tider identificeret med Mutunus Tutunus.⁴⁶

De fleste Priapeer er korte epigrammer. Det længste, vi har, er Tibuls på fireogfirs vers, men størstedelen er ikke på over ti. Digtene fordeler sig på fem versmål: Hendekasyllaber, elegisk distikon, jambisk trimeter, daktylisk heksameter og det særlige, såkaldte priapeiske versmål (en glykonæer efterfulgt af en ferektratæer.⁴⁷)

42. Jeg henviser herefter til digtsamlingen som *Carmina Priapea* eller bare *CP*. Når jeg henviser til de enkelte digte i samlingen, følger jeg Parkers nummerering.

43. Parker (1988), s. 1-2 og 30. Ældste græske: *Anthologia Palatina VI,92* (Hedylos); *X,1, XVI,236, XVI,261* (Leonidas fra Terents); *IX,338, IX,437* (Teokrit). Prudentius: *Contra Symmachum I,102-113*.

44. Parker (1988), s. 10 og 57.

45. Catul, fragment 1; *Carmina Priapea*, 75.

46. *Mutunus vel Tutunus, qui est apud Graecos Priapos* (Augustin: *Civ. Dei 4,11*). Se også Roscher (1890-1894), bind 2, s. 203n.

47. Parker skriver dobbelt glykonæer, men Raven, Crusius og min egen skandering giver ham ikke ret. Parker (1988), s. 1. Raven (1965), s. 177; Crusius (1967), s. 101.

Carmina Priapea er en samling af 80 digte (men opdelingen er usikker). Hvem forfatteren er, ved vi ikke. Det er endda ikke muligt at fastslå, om der er én forfatter eller flere. Jeg deler Richlins og Parkers skepsis over for „unitaristerne.”⁴⁸ Det er svært at se nogen stærkere struktur, end hvad der kan skabes ved at samle omhyggeligt udvalgte digte i antologi.⁴⁹

Ligeledes er det ikke muligt at datere digtsamlingen, men næppe før augustæisk tid, og sandsynligvis ikke senere end 1. årh. e.kr.⁵⁰

5.1 *Quid hoc novi est?*

Er impotens en forbandelse, man kan forvente, hvis man lægger sig ud med Priapos? I *Appendix Vergiliana* er overleveret et priapeum i jambisk trimeter, der ofte omtales som „Bücheler 83” eller som *Quid hoc novi est*, efter åbningsverset.⁵¹ De første vers i det digt giver os et svar på spørgsmålet.

*Quid hoc novi est? quid ira nuntiat deum? (Ap. Verg. Quid hoc noui est, 1)*⁵²

Hvad er nu dét? Hvad vil de vrede guder mig?

Sådan lyder åbningsverset. Guderne er vrede på jeget, mener han selv; det slår han fast helt fra begyndelsen.

I de næste fire vers jamrer han over, at han har ligget med en smuk bleg (*candidus*) dreng uden at kunne få rejsning (*nec viriliter/ iners senile penis extulit caput*). Og han fortsætter uden tøven:

48. Richlin (1983), s. 141-143; Parker (1988), s. 32-36.

49. Holzberg (2005) sorterer digtene i grupper. Opdelingen af digtene er imidlertid så usikker, at selv Parker er forbeholden over for sin egen nummerering (Parker (1988), s. 57).

50. Parker (1988), s. 36f.

51. Digtet trykkes sjældent i udgaver af *Appendix Vergiliana*, også selvom de tre priapeer under *Catalepta* er taget med; men Bücheler tilskriver Tibul det. Büchelers udgave af digtet er at finde i hans *Petronii Saturae*, samt Oxford-udgaven af *Appendix* fra 1966.

52. Citater fra dette digt er gengivet efter Bücheler.

placet, Priape, qui sub arboris coma
soles, sacrum reuincte pampino caput,
ruber sedere cum rubente fascino? (*Ap. Verg. Quid hoc noui est, 6-8*)

Priapos, er det det, du vil? Du sidder dér
ved træet, som du gør, med ranken om din knold
og med din røde dildo – helligheden selv!

Det må være korrekt at læse sætningen som et spørgsmål. Men spørgsmålet går ikke på, om skylden er Priapos'. Det har snarere en klang af et „Er du så glad?” For jeget er det helt oplagt at placere skylden hos Priapos.

Her har vi altså et utvetydigt eksempel på, at Priapos får skylden for at have forårsaget impotens. Ganske vist er det det eneste sted udover – måske – *Satyrica 133,3*. Både Parker og Courtney nævner, at der er en sammenhæng, men går ikke i detaljer.⁵³ Parker er naturligvis mest interesseret i priapeet, ikke *Satyrica*. Courtney fokuserer mest på den næste del af digtet, hvor jeget taler til sin egen penis og skælder den ud, og han sammenligner med 132,9, hvor Encolpius gør det samme.⁵⁴

Carmina Priapea 37 giver os et eksempel på en mand, der er blevet kureret af Priapos. Han har hængt et billede af sin penis op i et Priapostempel som en votivgave, altså som tak for, at Priapos har kureret ham. Lægerne var ikke i stand til det, siger han, og han var ikke tryk ved at vise sin penis (altså billedet af den) til hverken Apollon eller Asklepios. Derfor måtte det blive Priapos. Nu anbefaler han duet at gå til Priapos med den slags problemer. Vi kan ikke læse i *CP37*, om det er impotens, han er blevet kureret for. Men det er stadig en klar parallel til bønnen i *Satyrica 133,3*. Det er et tegn mere på, at Priapos var knyttet til seksuelle sygdomme eller problemer.

53. Parker (1988), s. 23.

54. Courtney (2001), s. 156.

5.2 Priapos' straffe

Vi skal ikke læse længe i *Carmina Priapea* for at finde ud af, at straf er noget helt fundamentalt for Priapos. Det gælder for ham i højere grad end for andre guder. Det hænger vel sammen med hans funktion som fugle- og især tyveskræmsel. Richlin giver os en bekvem oversigt:⁵⁵ Af de 80 digte indeholder 25 trusler fra Priapos' side. Den hyppigste trussel er anal voldtægt, der forekommer femten gange, de to gange kombineret med oral voldtægt. I fem digte truer han alene med oral voldtægt. To gange truer han kvinder med ikke nærmere defineret voldtægt. Endelig er der tre digte, som opremser seksuelle straffe bestemt efter køn: Drengene tager han analt; kvinder vaginalt; mænd oralt.⁵⁶

I *Satyrica*, som vi har teksten overleveret, er der ingen eksempler på noget af dét fra Priapos' side. Men vi møder også en anden type straf i *Carmina Priapea*:

defectus pueroque feminaque
hac tentigine, quam videtis in me,
rumpatur, precor, usque mentulaque
nequiquam sibi pulset umbelicum (CP 23,3-6)⁵⁷

gid både drenge og kvinder brænder ham af
at han bliver sprængt i stykker
af en lyst som den, I kan se hos mig
at hans pik konstant
må banke forgæves imod hans navle

Quicumque nostram fur fefellerit sedem,
effeminato verminet procul culo;
quaque haec proterva carpserit manu poma
puella, nullum reperiat fututorem (CP 58)

55. Richlin (1983), s. 121.

56. Anal: 6, 11, 15, 17, 25, 31, 41, 51, 52, 64, 69, 76, 77. Anal og oral kombineret: 28, 35. Oral: 30, 44, 56, 59, 70. Ikke specifikt: 66, 73. Opremsning: 13, 22, 74.

57. Når jeg citerer fra *Carmina Priapea*, følger jeg altid Parkers udgave.

En tyv, der snyder mig, skal mærke kløe, men
vil aldrig komme tæt på nogen dengse-røv.
En pige, der er fræk og stjæler æbler her,
skal aldrig finde en at blive bollet af.

Hvad der omtales her, er ikke det samme som impotens. Tværtimod bliver det udpenslet i *CP23*, at ofret skal få erektion. – Få erektion, men: ingen forløsning (23,6). Og i *CP58* går forbandelsen ud på, at ofret skal komme til at føle svie eller kløe (*verminet*), men uden at kunne finde en sexpartner. Forbandelsen går ud på, at offeret skal føle sexlyst, men uden at kunne blive tilfredsstillet. Her er der en forbindelse til *Satyrica*:

Der tegner sig et mønster for os i den del af romanen, hvor Ascyltos er Encolpius' hovedmodstander (jeg regner *Cena Trimalchionis* med til den): Encolpius og Giton forsøger at finde et sted, hvor de kan være alene og elske. – I det mindste er det, hvad Encolpius er ude efter. På et tidspunkt begynder han at blive irriteret på Ascyltos:

iam dudum amoliri cupiebam custodem molestum, ut veterem cum Gitone meo rationem reducerem⁵⁸ (*Sat. 10,7*)

Jeg havde længe ønsket at slippe af med den irriterende vagt, så jeg kunne genoprette det gamle forhold til min elskede Giton.

Custodem molestum er Ascyltos. Der må ligge i udtrykket, at Ascyltos hele tiden holder øje med Giton, så Encolpius ikke kan få ham for sig selv. På et tidspunkt lykkes det tilsyneladende. Vi får at vide, at Encolpius kommer tilbage til „værelset” (*in cellulam 11,1*) (det må være det sted, hvor de tre bor), og nu kan de endelig (*tandem*) kysse og holde om hinanden. Men Ascyltos kommer ind og afbryder dem, inden de er „kommet hele vejen” (*nec adhuc quidem omnia erant facta... 11,2*). En lignende scene udspiller sig natten efter middagen hos Trimalchio, hvor Ascyltos bortfører Giton,

58. Bücheler foreslår *deducere* i stedet for *reducere*.

mens Encolpius sover. Først får vi et lille Encolpius-digt om, hvor godt alting er, nu hvor han og Giton ligger sammen, et digt i stil med de poetiske beskrivelser af sex i Circe-scenerne. Men Encolpius fortsætter:

Sine causa gratulor mihi. Nam cum solutus mero remissem ebrias manus, Ascylos,
omnis iniuriae inventor, subduxit mihi nocte puerum et in lectum transtulit suum...
(*Sat.* 79,9)

Jeg lykønskede mig selv uden grund. Jeg var opløst af druk, og da jeg havde ladet mine fuldemandshænder falde, kom Ascylos – manden bag al uretfærdighed – og tog dren- gen fra mig og trak ham over i sin egen seng...

Ligesom hos Circe bliver samlejet ikke fuldbyrdet.

Som sagt kan vi ikke konkludere endeligt, om Encolpius er impotent allerede i denne del af romanen. Hvis han er, kunne dét være en forklaring på, hvorfor det tilsy- neladende går så let for Ascylos med at bortføre Giton, nemlig fordi Encolpius ikke kan tilfredsstille ham. Et andet bud på en forklaring er, at sådan er Gitons karakter. Courtney giver en glimrende karakteristik af Giton som en intrigant man-eater, der spiller sine partnere ud mod hinanden.⁵⁹ Når romanfiguren Encolpius gang på gang understreger, hvor klog og charmerende Giton er, er det ironi fra fortælleren Encolpius' side. Fortælleren har indset, at romanfiguren fører sig selv bag lyset.⁶⁰

Under alle omstændigheder aner vi et mønster, der minder os om Priapos' forban- delser i *Carmina Priapea* 23 og 58: Ascylos kommer i vejen for Encolpius (og har gjort det før? – *omnis iniuriae inventor*), så han ikke kan komme til at dyrke sex med Giton, dvs. Encolpius bliver hele tiden forhindret i at dyrke sex. Først senere i romanen finder vi tydelige tegn på decideret impotens.

Det understøtter teorien om, at Encolpius er forfulgt af Priapos, og at straffen er, at han ikke kan finde seksuel tilfredsstillelse. Det åbner samtidig op for en svag justering: På det tidspunkt, hvor Encolpius når til Croton, er Priapos' vrede taget til. Det kan være, fordi Encolpius har fornærmet ham yderligere, eller fordi han ikke har sonet

59. Courtney (2001), s. 51.

60. Courtney (2001), s. 50.

ham, men den del af teksten er gået tabt. Derfor hæver Priapos straffen. Før var det den mildere straf, ikke at kunne finde en sexpartner eller at blive forhindret i at dyrke sex med de partnere, han finder. Men i Croton bliver straffen forhøjet til decideret impotens, dvs. forbandelsen intensiveres, så Encolpius ikke engang kan få erektion.

Hvis Quartillas *quod in sacello Priapi vidistis* (17,8) og *facinus* (i bønnerne, 133,3) virkelig henviser til to forskellige forbrydelser mod Priapos, som jeg mener, er det muligt, at de har ført til hver sin straf. I så fald skulle vi forestille os, at *quod in sacello vidistis* refererer til den forbrydelse, der ligger til grund for den mildere straf i den del af romanen, hvor Encolpius bliver forhindret i at dyrke sex, mens *facinus* hentyder til den forbrydelse, der har øget Priapos' vrede og udløst straffen „decideret impotens” mod Encolpius. Det er en mulighed, men det kan aldrig blive andet end gætværk.

6. *Satyrice* og det priapeiske univers

Vi kan betragte „det priapeiske” i *Satyrice* fra en vinkel mere. Vi kan spørge, om Encolpius hører hjemme i et priapeisk univers, eller bedre endnu, hvilken plads han indtager.

Lad os først se lidt nærmere på Priaposskikkelsen i litteraturen. I hvert fald i *Carmina Priapea* fremstår Priapos næsten ens i alle digte, idet han er modelleret over de ondtafværgende statuer, som romerne stillede op. Han står i en have eller plantage og passer på afgrøderne. Han har en enorm fallos, som vi kender det fra de få afbildninger, vi har. Af og til er han udstyret med en dolk (*falx*), i et enkelt digt også en kølle (*fustis* (CP 11,1)), og sommetider har han frugter i favnen eller i sit skød. Han truer tit og gerne tyve med straf, i langt de fleste tilfælde af voldsom, seksuel karakter. Rankin beskriver hans mentalitet: *His sex is aggressive, and the pleasures which it involves are sadistic and punitive. [...] He makes a virtue of his own blunt speech, despises the intellectuals, and regards the high romance of greek epic as being motivated by downright physical sexuality.*⁶¹

61. Rankin (1966), s. 234 og 235.

I flere af de priapeer, vi har overleveret uden for *Carmina Priapea*, lader det til, at digterne eksperimenterer med Priapos' rolle. Hos Tibul optræder han som en lærermeister i kærlighed. Spørgsmålet til ham er, for at formulere det helt banalt, hvordan han kan få så meget sex, når han er så grim.⁶² Hos Ovid bliver han rasende og slår et æsel ihjel, fordi det brøler op, netop som han skal til at voldtage en sovende nymfe.⁶³

Fælles for de romerske priapeer er den muntre tone. De græske er generelt mindre løsslupne og kan sågar have karakter af alvorlig, religiøs poesi. Den største forskel mht. til Priaposfiguren er, at hos grækerne er han ofte knyttet til søfart. Der er enkelte eksempler på det hos romerne også, men ikke i litteraturen – med mindre netop *Satyrice* skulle være et eksempel.⁶⁴

6.1 Priapos og Encolpius som intellektuel

Sætter vi Priaposfiguren over for Encolpius, træder nogle tydelige modsætningsforhold frem. For det første et forhold, Rankin peger på: at Priapos ikke bryder sig om de intellektuelle. Et sted spørger Rankin, hvad Priapos ville have syntes om Aeneas?⁶⁵ Hvad med at stille spørgsmålet: Hvad synes Priapos om Encolpius?

Som Rankin konkluderer, er Encolpius intellektuel,⁶⁶ en karakteristik, som også Courtney tilslutter sig.⁶⁷ Hvor Rankin sammenligner *Satyrice* med *Carmina Priapea* 68, vil jeg sammenligne Encolpius med den mand, vi møder i samme digt. Den konkrete situation i digtet er, at Priapos er træt af at høre husherren (*dominus*) gå rundt og læse Homer.⁶⁸ Det bliver udtrykt i de første fire vers. Derpå begynder Priapos på at gøre nar ad *Iliaden* og *Odyseen*. Naturligvis gennem platte, sjofle ordspil og vulgære omskrivninger af historier derfra. F.eks. slår han fast, at vi ikke ville have haft *Iliaden*, hvis det ikke var, fordi „en spartansk kusse var blevet vild med en trojansk pik,”

62. Tibul, *I,4*.

63. Ovid, *Fast. I,433-436*.

64. Slater (2006), s. 295.

65. Rankin (1966), s. 237.

66. Rankin (1966), s. 241 og 235.

67. Courtney (2001), s. 50.

68. Her har vi i øvrigt et af disse eksempler, der viser, at oldtidens mennesker læste højt for sig selv (*sed rudis hic dominum totiens audire legentem/ cogor Homereas edidicique notas*).

som han udtrykker det (*quid? nisi Taenario placuisset Troica cunno/ mentula, quod caneret, non habuisset opus* (CP 68,9-10)). Sådan fortsætter det hele resten af digtet, i alt femogtredive vers.

Encolpius er i den grad forfalden til litterære referencer, ikke mindst for at fremstå som intellektuel. Vi har set det i digtet i *Sat.139,2* og i citatet i *Sat.129* (hvis det er Encolpius, der taler dér), hvor han kalder sig en Achilleus, men der er mange eksempler.⁶⁹ På dette punkt passer Encolpius altså glimrende på en type, som Priapos ikke bryder sig om. Alene Encolpius' citater og referencer må kunne irritere guden grænseløst.

6.2 Priapos og forbryderen Encolpius

Et andet gennemgående træk ved Priapos er, at han ikke bryder sig om tyve. Det er centralt for hans funktion som vogter. Et eksempel er *CP35*, hvor han truer en tyv (*fur*) med anal voldtægt.

Hvilken tilværelse fører Encolpius? Courtney peger på denne replik, som er udtalt af Encolpius:⁷⁰

Quam male est extra legem viventibus (*Sat.125,4*)

Hvor er livet surt for dem, der lever uden for loven.

Alle de mennesker, Encolpius omgiver sig med i romanen, stjæler og bedrager. Encolpius fortæller ganske henkastet, at de stjæler en kappe på torvet (*12,10*). På skibet har han stjålet en anden kappe og en sistrum fra skytsguden (*114,5*). Quartilla taler også om røverier (*17,4*). Hele opholdet i Croton er ét stort svindelnummer.

69. F.eks. *97,4; 98,5; 126,18; 132,12-16*; og hans beskrivelse af malerierne i *83*.

70. Courtney (2001), s. 50.

Sullivan mener ligefrem, at Encolpius må have både berøvet og myrdet en vis Lycurgus, måske en rival i en tidligere del af romanen?⁷¹ Encolpius siger selv i brevet til Circe, at han har dræbt en mand og skændet et tempel (130,2). (Hvem ved, om det er tempelskændingen, Quartillas *quod in sacello Priapi vidistis* referer til?)

Med andre ord: både i kraft af sine intellektuelle træk og sine forbryderiske træk passer Encolpius glimrende på en type mennesker, Priapos ikke bryder sig om. Som sådan er han et oplagt offer for gudens vrede.

6.3 „Priapeiske” scener i *Satyrica*

Flere scener i *Satyrica* er som skabt til et priapeisk univers. Orgiet i 20-26 er på ingen måde fremmed for Priapos. Quartilla siger ligeud, at seancen er til ære for ham (*etiam dormire vobis in mente est, cum sciatis Priapi genio pervigilium deberi?* (21,7)). Jvf. Ovids priapeum i *Fasti I*, der udspiller sig under og efter en Bakkus-fest.⁷² Som Courtney påpeger, kalder Juvenal deltagerne i Bona Dea-festen for *Priapi maenades*.⁷³

Muligvis kan også episoden i slutningen af Priapos-pervigiliet, hvor de får Giton til at deflorere Pannychis i en obskøn bryllupsleg (25,1-26,5), have tilknytning til Priapos. Som nævnt identificeres Priapos hos romerne med den obskure romerske gud Mutunus Tutunus, eller Mutinus Titinus. Om ham ved vi ikke meget, men et par steder hører vi om ham i forbindelse med et besynderligt bryllupsritual: Den nygifte brud skal sætte sig på en figur af ham, iflg. Lactans for at ofre sin mødom til ham som en libation.⁷⁴

Også i Circe-passagerne er der scener, som minder os om det priapeiske univers. Courtney kommer med en vigtig konstatering i den forbindelse, nemlig at Encolpius er glad for sex i det fri.⁷⁵ Begge forsøg på samleje med Circe finder sted udendørs. Courtney peger desuden på den have (*viridarium*), som Ascyltos omtaler i 9,10, og

71. Sullivan (1968), s. 44.

72. *Fast. I*, 391-440. Priapeet i *Fast. VI*, 319-342 fortæller den samme historie, blot med andre navne og færre detaljer.

73. Courtney (2001), s. 153-154; Juvenal 6,315. Som følge deraf foreslår han, at det er en Bona Dea-fest, Encolpius og Giton er brudt ind i, i stil med Clodius.

74. Se Lactans, *Inst. div. I*, 20,36; og Augustin: *Civ. Dei VII*, 24.

75. Courtney (2001), s. 45.

hvor han og Encolpius åbenbart har haft sex. Priapos' sexliv foregår af gode grunde også i det fri, i en have. Holzberg mener sågar at se en omvendning af et traditionelt motiv i den romerske kærlighedsdigtning, *exclusus amator*: Elskeren står udenfor og håber på at komme ind til sin elskede. Priapos derimod står inde i sin have og venter på, at tyvene skal komme derind.⁷⁶

Det siger sig selv, at sex i det hele taget er et fælles tema. Og ligesom Priapos konstant tænker på sex – specielt i *Carmina Priapea* – er sex også Encolpius' allerstørste bekymring, på godt og ondt. Nogle vil måske pege på én forskel i denne forbindelse: Det lykkes aldrig Encolpius at finde sexuel tilfredsstillelse, men det gør det for Priapos, kan man indvende. Spørgsmålet er, om det er sandt.

Hvad enten vi tilslutter os Holzbergs forsøg på at strukturere digtene i *Carmina Priapea* eller ej, er hans lineære læsning af digtsamlingen overbevisende, overordnet set. Priapos skifter langsomt rolle i løbet af digtsamlingen. I begyndelsen virker han selvsikker og arrogant, og han slynger om sig med trusler om voldtægt og praler af sin virilitet. Men undervejs begynder det at gå op for læseren, at det er tom tale. Faktisk kommer han *aldrig* til at dyrke sex. I mange af de sidste digte beskriver Priapos ligefrem sig selv som impotent!⁷⁷ Hos Ovid kommer det heller ikke til samleje for Priapos. Det bliver forhindret af det skrydende æsel, og han bliver til grin blandt alle bakkanterne, der vågner.⁷⁸ Som nævnt er det meget lig scenen i *Satyrica*, hvor Ascyltos bryder ud i latter, da han kommer ind og finder Encolpius og Giton sammen i sengen (11,2).

Encolpius' og Priapos' historie minder altså om hinanden. De handler begge om ikke at kunne finde seksuel tilfredsstillelse.

6.4 Sadisme i *Satyrica* og i de priapeiske digte

Det, at Priapos er så optaget af straf, har i sig selv mange paralleller i *Satyrica*. Ganske vist slog jeg fast før, at Priapos' trusler om voldtægt er tomme trusler. Priapos har måske ikke held til at udleve sin sadisme, men hans tankegang er ikke mindre sadistisk

76. Holzberg (2005), s. 371.

77. Holzberg (2005), s. 375 f.

78. Ovid, *Fast.* I,437-438.

af den grund. Og de forbandelser, han kaster, virker tilsyneladende. Man kan sige, at der hersker en fælles mentalitet mellem *Satyrica* og de priapeiske digte, igen især *Carmina Priapea*. Der er en stærk tendens til sadomasochisme og afstraffelse. Encolpius og Giton bliver pisket på skibet som straf for, at de har ladet deres hår klippe af (jvf. 105,1 og 105,4). I brevet til Circe beder Encolpius hende om at straffe ham for de forbrydelser, han har begået (105,2). Efter at Circe og Encolpius har været sammen forgæves anden gang, beordrer hun ham til at blive „catomideret” (*catomidari*), hvad det så betyder, måske en form for piskning (132,6 – hvis det er samme scene, Encolpius henviser til dér), og spyttet på (132,2-3), og Chrysis bliver pryglet (*vapulat* (132,5)). I 11,4, hvor Ascyrtos har fundet Encolpius og Giton sammen i sengen, går han i gang med at piske Encolpius. Også når Encolpius forsøger at skære spidsen af sin penis, er det afstraffelse (132,8). Der er andre tegn i den retning i Quartilla-scenen (20,4; 21,1).

7. Konklusion

Universet i *Satyrica* minder altså langt hen ad vejen om det priapeiske. Både tematikken og kulisserne er i orden. Det forklarer for det første, hvorfor vi får den fornemmelse, når vi læser *Satyrica*-fragmenterne, at Priapos spiller en vigtig rolle, selvom vi ikke kan sætte fingeren på, hvordan.

Det understøtter desuden teorien om, at Encolpius er forfulgt af Priapos' vrede. Vi kommer ikke så langt med at lede efter, hvad vi kan finde af referencer til andre værker, der er bygget op omkring et forfølgelsesmotiv. Vi kan heller ikke rekonstruere os frem til et endeligt bevis. Men de priapeiske digte kan hjælpe os til at forstå, hvorfor specielt Encolpius opfører sig, som han gør, hvis vi ser ham som en del af et priapeisk univers. Encolpius passer på en type, som Priapos ikke bryder sig om og gerne udslynger trusler og forbandelser imod.

Studerer vi *Satyrica* i det lys, falder hentydningerne til hans impotens og til forfølgelsesmotivet på plads i puslespillet uden problemer. Der er altså en del, der tyder på, at Encolpius' forhold til Priapos spiller en væsentlig rolle for handlingen i *Satyrica*. Encolpius har lagt sig ud med Priapos (i en eller flere sammenhænge), og derfor døjer han først med ikke at kunne komme til at dyrke sex, dernæst med decideret impotens – som straf.

Bibliografi

- Adams, J. N. *The Latin Sexual Vocabulary* (London, 1982).
- Anderson, Graham. *Ancient Fiction – The Novel in the Graeco-Roman World* (New Jersey, 1984).
- Baldwin, B. „Ira Priapi” i *Classical Philology* LXVIII, s. 294-296 (Chicago, 1973).
- Cameron, Averil M. „Myth and Meaning in Petronius – some Modern Comparisons” i *Latomus* XXIX, s. 397-425 (1970).
- Christensen, Bent og Gorm Tortzen. *Florilegium – et romersk litteraturudvalg* (København, 2003).
- Ciaffi, Vincenzo. „Struttura del Satyricon” i *Pubblicazioni della facoltà di lettere e filosofia* VII (Torino, 1955).
- Courtney, Edward. *A Companion to Petronius* (Oxford, 2001).
- Crusius, Friederich og Hans Rubenbauer. *Römische Metrik – eine Einführung* (München, 1967).
- Heseltine, Micheal. *Petronius* (Loeb, Massachusetts, 1969).
- Herter, Hans. *De Priapo (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten XXIII)* (Giessen, 1932).
- Holzberg, Niklas. „Impotence? It happened to the best of them! – a linear reading of the ‘Corpus Priapeorum’” i *Hermes* 133, bind 3, s. 368-381 (Stuttgart, 2005).
- Hägg, Thomas. *Den antika romanen* (Uppsala, 1980).
- Jensson, Gottskålk. *The recollections of Encolpius – The Satyrical of Petronius as Milesian fiction. (Ancient Narrative, Supplementum 2* (Groningen, 2004)).
- Klebs, Elimar. „Zum Composition von Petronius Satirae“ i *Philologus* 47, s. 623-635, (Göttingen, 1889).
- Parker, W. H. *Priapea: Poems for a Phallic God* (New York, 1988).
- Perry, Ben Edwin. *The ancient romances – A Literary-Historical Account of Their Origins* (Berkeley and Los Angeles, 1967).
- Rankin, H. D. „Petronius, Priapus and Priapeum LXVIII” i *Classica et Mediaevalia* XXVII, 225-242 (København, 1966).

- Raven, D. S. *Latin Meter* (London, 1965).
- Richardson, T. W. The sacred geese of Priapus? *Museum Helveticum* XXXVII, 98-103 (Basel, 1980).
- Richlin, Amy. *The Garden of Priapus – Sexuality and Aggression in Roman Humour* (New Haven and London, 1983).
- Roscher, W. H. *Griechischen und römischen Mythologie* (Leipzig, 1890-1894).
- Schmeling, Gareth. *The Novel in the Ancient World* (Leiden, 1996).
- Slater, Niall W. *Reading Petronius* (Baltimore, 1990).
- Slater, Niall W. „Priapus and the shipwreck (Petronius, “Satyricon” 100-114)” i *Ancient Narrative, Supplementum 5, Authors, Authority, and Interpreters in the Ancient novel – Essays in honor of G. L. Schmeling*, s. 294-301 (Groningen, 2006).
- Sullivan, J. P. *The Satyricon of Petronius* (London, 1968).
- Voetmann, Harald. *Petronius – Satyricon* (Danmark, 2009).
- Walsh, P. G. *The Roman Novel* (Cambridge, 1970).